

Sananvapaus on myös Helsingin Sanomien Säätiön asia

Arvoisat kuulijat,

Helsingin Sanomien Säätiön hallitus oli taannoin koolla miettimässä säätiön tulevaisuuden strategisia suuntaviivoja. Pidimme kokouspäivän, jonka aikana meille kirkastui se, että on hyviä perusteita aktivoida säätiön säädekirjan kohta, jossa korostetaan sananvapauden edistämistä. Aiomme vastaisuudessa olla tällä tärkeällä rintamalla toimija, jonka merkitys kasvaa. Heleena esitteli äsken sitä, kuinka paljon on rahaa käytetty tutkimusten tekemiseen ja toimittajien kansainväliseen kouluttamiseen. Ne ovat olleet hyviä hankkeita. Nyt rakennamme profiiliimme kolmannen pilarin ja se tulee olemaan sananvapaus. Työ on vasta alussa ja vanhaa sanontaa noudattaen perästä kuuluu.

Miksi siis sananvapaus? Siihen on monta syytä. Maailmassa on seitsemän miljardia asukasta, joista vain noin yksi miljardi elää maissa, joissa voidaan puhua sananvapaudesta. Työtä siis riittää. Sananvapauden edistäminen sopii myös erinomaisen hyvin suomalaiselle säätiölle, sillä Suomessa sananvapaudella on pitkät perinteet. Alaveteläinen kappalainen Antti Chydenius onnistui Ruotsin säädyissä ajamaan lävitse vuonna 1766 historiallisen sananvapausasetuksen (Tryckfrihetsförordningen), joka edisti sananvapautta poistamalla sensuurin ja määräämällä säätyjen ja julkisten viranomaisten asiakirjat julkisiksi.

Asetuksen periaatteet ovat perustuslain tasolla muodostaneet pohjoismaisen avoimen yhteiskunnan perustan läpi vuosisatojen. Kaukonäköinen Chydenius kehitti myös teoksissaan ennakkoluulottomasti ihmisoikeuksia kansalaisten turvaksi. Ei siis olekaan ihme, että pohjoismaat sijoittuvat maailman kärkikymmenikköön, kun yhteiskuntia laitetaan järjestykseen sen mukaan, millainen on sananvapauden tilanne eri maissa.

Toimittajat yli rajojen -järjestö sijoittaa sananvapausindeksissään Suomen ykköseksi ja Norjan Hollannin jälkeen kolmanneksi. Tanska tulee kuudentena, Islanti yhdeksäntenä ja Ruotsi kymmenentenä. Kulunut kesä osoitti otteiden olevan koventumassa myös perinteisissä demokratioissa. En voi mitenkään käsittää Britannian viranomaisten toimia laatulehti The Guardiania vastaan Edward Snowdenin vuotamien tietojen julkaisemisen takia. Britannia muuten sijoittuu sananvapauslistalla sijalle 29. En myöskään ymmärrä Yhdysvaltojen turvallisuusviraston urkintatoimia, jotka uhkaavat selvästi ihmisten yksityisyyttä ja sitä tietä myös sananvapautta. Yhdysvallat on sananvapauslistalla sijalla 32. Uskon, että näiden kahden maan hallintojen hämärätoimet tulevat entisestään pudottamaan näiden kahden ihan demokraattisen maan sijoitusta tällä listalla.

Sananvapaudella on yhteys myös yhteiskunnan yleiseen toimivuuteen. Siellä, missä sana on vapaa, on myös laillisuus kunnialla. Sananvapautta seuraava yleinen läpinäkyvyys on myös tehokas keino torjua rakenteellista korruptiota. Uskon myös siihen, että siellä, missä sana on vapaa, yhteiskunnan taloudellinen menestys on parempi kuin siellä, missä sana on kahlehdittu.

Suomessa sananvapaus sisältyy perustuslakiin. Suomi on myös allekirjoittanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen, jossa sananvapaus on niin ikään turvattu.

Sananvapaus ei tietenkään merkitse sitä, että kaiken saa julkaista. Lainsäädännössä on rajoituksia. Mutta kannattaa muistaa, että sananvapaus antaa yhtäläisen oikeuden tehdä huonoa journalismia ja harjoittaa huonoa harkintaa kuin tehdä laadukasta ja hyvää journalismia.

Sananvapauden määrittely on vaikeata mutta yhden onnistuneimmista määrittelyistä on esittänyt brittilordi MacGregor, pitkäaikainen sikäläisen julkisen sanan neuvoston eli Press Complaints' Commissionin puheenjohtaja. Lordi MacGregorin mukaan lehdistönvapautta voidaan verrata niihin rajoihin, joilla nyrkkiä saa vapaasti heiluttaa. Raja tulee vastaan kun nyrkki tulee liian lähelle toisen nenää ja kun se osuu, silloin nyrkki on rikkonut sitä oikeutta vastaan, joka antaa oikeuden heiluttaa nyrkkiä vapaasti.

Viestinten ja niiden toimittajien työ on vaarallista. International Press Institute, jossa itse olen ollut pitkään aktiivisesti mukana, seuraa Death Watch -tilastossaan, kuinka paljon toimittajia on menehtynyt maailman kriisipesäkkeissä. Lukemat ovat murheellisia. Tänä vuonna on 75 journalistia antanut henkensä ihmisten sananvapauden tähden. Viime vuonna heitä oli yhteensä 132 ja edellisellä vuonna 102. Maailma on tullut entistä vaarallisemmaksi myös journalisteille. Me uskomme laatujournalismiin ja tasapainoiseen tietoon. Me uskomme siihen, että ihmisillä on demokraattisessa maassa oikeus olla hyvin informoituja.

Sananvapaus saa myös uusia ulottuvuuksia. Internetin maailmassa ei ole julkaisukynnystä ja hakukoneiden avulla verkossa oleva tieto on kaikkien saatavilla. Ihmisillä on mahdollisuus olla paremmin perillä asioista kuin koskaan ennen. Mutta yhtä lailla internet on täynnä erilaista disinformaatiota, jonka lähteet ovat hämärän peitossa.

Helsingin Sanomien Säätiö tulee hakemaan yhteistyökumppaneita maailman lukuisista sananvapausjärjestöistä. Kokemuksesta tiedän, että suurin ongelma näissä järjestöissä on rahoituksen hankkiminen. Meillä on yhteistyössä järjestöjen kanssa mahdollisuus löytää sellaisia projekteja, jotka auttavat sananvapauden puolustamisessa; siinä työssä, joka ei pääty koskaan. Se on työtä, jossa tarvitaan kaikkien panosta. Työ myös palkitsee, kun näkee julkisen painostuksen vaikuttavan ihmisten kohtaloihin. On aina hieno tunne, kun saa kuulla jonkun kollegan vapautuneen vankilasta tällaisen painostuksen tuloksena.

Tapasin muutama vuosi sitten vietnamilaisen Doan Viet Hoatin, joka on Floridan yliopistossa väitellyt tohtori. Hän ei halunnut helppoa akateemista elämää Yhdysvalloissa, vaan valitsi toisinajattelijan elämän Vietnamsa, omassa isänmaassaan. Doan Viet Hoat oli istunut 19 vuotta vietnamilaisessa vankilassa, koska hän oli toimittanut julkaisuja, joissa arvosteltiin terävästi maan kommunistijohtoa. Hänet vapautettiin kovan kansainvälisen painostuksen jälkeen viisitoista vuotta sitten.

Kirjassaan ”Puhu totta vallalle” Doan Viet Hoat perustelee omaa toimintaansa seuraavasti. ”Aika on kulunut liian hitaasti maalleni ja kansalleni, ja pitkä kärsimyksen historia on jäljellä. Tämä tekee minusta kykenemättömän vaikenemaan – tietoni, näkemykseni ja isänmaan rakkauteni kannustavat minua puhumaan. Ja tulen aina uskomaan, että totuus, oikeus ja myötäeläminen säilyvät; huolimatta siitä, kuinka vahvoja diktaattorit ovat ja huolimatta siitä, kuinka paha tilanne saattaakaan olla.”

Tällaisia sananvapauden sankareita me tarvitsemme ja heitä myös joukossamme maailmalla aina on.

Suomessa ongelmat sananvapauden puolustamisessa eivät ole tällaisia, mutta valppaina meidän pitää aina olla. Edellinen hallitus yritti heikentää rajusti toimittajien lähdesuojaa, mutta oikeusministeri Tuija Brax tuli onneksi järkiinsä eikä lähtenyt viemään lähdesuojan heikennystä jatkovalmisteluun. Tuo virkamiesryhmän esitys oli mielestäni karkeassa ristiriidassa sananvapauslainsäädännön kanssa. Tämä lainsäädäntö tuli voimaan 1.1.2004 ja se perustuu Euroopan unionin ja YK:n ihmisoikeuksia ja sananvapautta koskeviin periaatteisiin. niiden mukaan viestintään ei saa puuttua enempää kuin ”on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa”.

Ei ole demokratiaa ilman vapaita viestimiä eikä vapaita viestimiä ilman demokratiaa. Tiedotusvälineiden toiminnasta ei tarvitse pitää, mutta niiden toimintavapaudelle pitää antaa sille kuuluva arvo.

Tuoreimpana esimerkkinä sananvapausrintamalta on julkisen sanan neuvoston äskeinen kannanotto, jossa neuvosto kertoi seuranneensa huolestuneena kehitystä, jossa eri organisaatioiden esimiehet rajoittavat ja jopa suoranaisesti kieltävät direktio-oikeutensa perusteella alaisiaan ilmaisemasta julkisuudessa omia mielipiteitään.

Neuvosto myös kiinnitti huomiota valtioneuvoston yhtenäisen strategisen viestinnän uudistusprojektiin, joka pyrkii yhdenmukaistamaan ministerien ja ministeriöiden mediaulostuloja. Neuvosto arveli projektin käytännön tarkoituksena olevan estää haitallisia soraääniä, mutta projekti antaa väärin käytettynä aseita terveen poliittisen keskustelun vaimentamiseen.

Julkisen sanan neuvosto huomautti, että jokaisella on perustuslaillinen oikeus sananvapauteen ja kenenkään ennalta estämättä ilmaista mielipiteensä julkisuudessa. Tämä periaate on demokraattisen sivistysvaltion perusta, neuvosto sanoi ja lisäsi, että olipa organisaatio julkinen tai yksityinen, on myös sen oman edun mukaista, että henkilöstö ei joudu työskentelemään pelon ilmapiirissä.

Sananvapauteen liittyvät asiat ja ongelmat vaativat siis jatkuvaa seurantaa. Helsingin Sanomien Säätiö on valmis omalta osaltaan tukemaan sananvapauteen liittyviä projekteja.

Kirjailija Salman Rushdien sanoin: ”Sananvapaus on kaikki, se on koko peli. Sananvapaus on elämä itse.”

Kiitos ja vielä kerran tervetuloa!